

Jeugdrecht en jeugdbescherming

DD 2021/58

a. **Juridisch-organisatorisch aspect**

1. **Zorgen over overbelasting in justitiële jeugdinstellingen**

De Inspectie Justitie en Veiligheid, de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd en de Inspectie van het Onderwijs hebben onderzoek gedaan naar de personele bezetting en veranderde doelgroep in de JJI's en bijbehorende scholen. In 2017 uitten de inspecties hierover al hun zorgen. De populatie in de JJI's is namelijk complexer geworden. Er zijn meer jeugdigen die ernstige delicten hebben gepleegd en de jeugdigen zijn gemiddeld ouder dan voorheen. Deze veranderde populatie heeft mede geleid tot problemen met de personele bezetting.

In 2019 en 2020 hebben twee ingrijpende ontwikkelingen plaatsgevonden die invloed hebben op de JJI's en de scholen. De minister voor Rechtsbescherming heeft in 2019 aangekondigd de stelstelwijziging Verkenning Invulling Vrijheidsbenaming Justitiële Jeugd in gang te zetten. Daardoor zijn twee JJI's, Het Keerpunt en Juvaïd, gesloten. De andere vijf JJI's ontwikkelen door naar Landelijke Specialistische Voorzieningen. De andere ontwikkeling betreft de structurele toename in de bezettingsgraad in de JJI's sinds november 2018.

Voor dit onderzoek hebben de inspecties de vijf JJI's en bijbehorende scholen bezocht en gesprekken gevoerd met ruim veertig medewerkers en ongeveer twintig jeugdigen. Er wordt een aantal positieve ontwikkelingen geconstateerd. Zo zien de inspecties dat alle JJI's en scholen zich actief inspannen om het behandel-, zorg- en onderwijsaanbod meer passend te maken voor de huidige groep van jeugdige justitiabelen. Er is binnen het behandel- en zorgaanbod meer aandacht voor een individuele benadering en pedagogische aanpak en er wordt meer

op maat gestraft. Ook zien de inspecties een verbetering van het leef- en behandelklimaat. Daarnaast is het onderwijsaanbod gevarieerder en verbreed, door bijvoorbeeld meer samenwerking met de ROC's en meer mogelijkheden voor havo- en vwo-leerlingen. De indeling van de onderwijsgroepen is verder doorontwikkeld zodat er groepen bestaan voor jeugdigen met speciale behoeften. De inspecties zien ook verbetering van de samenwerking tussen de JJI's en bijbehorende scholen. Andere positieve ontwikkelingen zijn te zien op het gebied van de kwalitatieve en kwantitatieve personele bezetting. Alle JJI's en scholen spannen zich actief in om nieuw personeel te werven en het huidige personeel te behouden.

Naast deze positieve ontwikkelingen maken de inspecties zich zorgen over de structurele overbelasting van de capaciteit en het personeel en de gevolgen hiervan op het aanbod voor de jongeren en de interne veiligheid. De inspecties constateren aanhoudende knelpunten. Op het thema veranderde doelgroep zien de inspecties dat er in de JJI's nog geen standaard passend behandel aanbod is voor de huidige groep jeugdigen. Dit geldt onder meer voor het steeds groter wordende probleem van middeleafhankelijkheid van de jongeren in JJI's. Daarnaast constateren de inspecties knelpunten op het gebied van personele bezetting. De complexere en oudere doelgroep vraagt veel van nieuwe medewerkers die vaak beperkte ervaring met deze doelgroep hebben. Het inwerken en opleiden zorgt voor hoge werkdruk voor het zittende personeel. Ook zorgt het regelmatig wisselen van de groepsleiding voor onrust op de groepen.

De inspecties constateren verder dat er sinds het voorjaar van 2019 sprake is van een grote druk op de capaciteit bij de JJI's. Eind november 2019 was plaatsing van jeugdigen niet meer mogelijk. Toen is de bestemming van de Flexcap van volwassenen-inrichting PI Ter Peel gewijzigd zodat plaatsing mogelijk werd. De inspecties hebben echter geconstateerd dat de Flexcap

niet voldoet aan de eisen die gesteld worden aan justitiële inrichtingen. Dat heeft geleid tot een zeer ernstige inbreuk op de rechtspositie van de jeugdigen.

In juni 2021 bleek dat jongeren steeds vaker een celstraf opgelegd krijgen. Bijna 25 procent van de jongeren die voor de rechter verschijnen, krijgt een vrijheidsstraf opgelegd. Daarnaast neemt de verblijfsduur toe van 50 dagen in 2018 naar 86 dagen in 2020. Dit leidt ertoe dat de JJI's opnieuw steeds voller raken. Sommige JJI's zijn zelfs overbezet. Minister voor Rechtsbescherming Dekker ziet als oplossing een uitbreiding van het aantal plekken in de JJI Teylingereind.

(bron: Inspectie Justitie en Veiligheid, Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd en Inspectie van het Onderwijs, *Bevindingen monitor personele bezetting en veranderde doelgroep JJI's en scholen*, Den Haag: 15 januari 2021; D. van Huizen & T. Kusters, 'Steeds vaker celstraf voor jongeren, jeugd-gevangenen onder druk', *NOS* 12 juni 2021; T. Kusters & D. van Huizen, 'Minister Dekker overweegt uitbreiding jeugd-gevangenen', *NOS* 12 juni 2021).

2. **Toekomstscenario kind- en gezinsbescherming**

In reactie op de aandacht die herhaaldelijk vanuit de Tweede Kamer is gevraagd voor de noodzaak van een verbetering en vereenvoudiging van de jeugdbeschermingsketen, hebben de Minister voor Rechtsbescherming en de staatssecretaris van VWS op 30 maart 2021 het toekomstscenario voor kind- en gezinsbescherming aangeboden aan de Tweede Kamer. Dit scenario is ontwikkeld in opdracht van het Rijk en de VNG.

In de huidige jeugdbeschermingsketen is sprake van veel organisaties (lokale teams, Veilig Thuis, Raad voor de Kinderbescherming en Gecertificeerde Instellingen) die onderzoekstaken en hulpplannen uitvoeren bij dezelfde gezinnen. Verder krijgen kinderen en gezinnen te vaak geen tijdige passende hulp met dit 'estafettemodel'. In het

toekomstscenario worden voorstellen voor verbetering gedaan.

Kort gezegd houden de verbeteringen in dat er om kinderen en gezinnen heen een lokaal team staat dat hulp verleent. Op regionaal niveau zouden Regionale Veiligheidsteams moeten worden ontwikkeld waarin de functies van Veilig Thuis, de Raad voor de Kinderbescherming en de Gecertificeerde Instellingen zijn samengebracht. Dicht bij deze teams staat een netwerk van specialisten met kennis van kinderen, volwassenen en specifieke uitingsvormen van geweld die kunnen worden ingeschakeld door de Veiligheidsteams. Volgens het scenario moet leidend zijn dat het gezin op de hoogte is van de reden van de inzet van bepaalde hulp of ondersteuning. Er moet altijd toetsing en tegenspraak worden georganiseerd bij de inzet van hulp en steun om rechtsbescherming te garanderen. De kinderrechter vormt volgens het scenario binnen de trias politica de tegenhanger van de uitvoering. Bij de inzet van een gedwongen maatregel zou altijd rechtsbijstand beschikbaar moeten zijn. Het Regionaal Veiligheidsteam kan de kinderrechter om een maatregel van kindbescherming verzoeken; dit team is ook verantwoordelijk voor de uitvoering van de maatregel. Het scenario richt zich op hulp aan kinderen en gezinnen van 0-100 jaar waarbij wordt overgestapt van een kind- naar een gezinsgerichte benadering. In de maanden april tot juni 2021 heeft een consultatieronde plaatsgevonden. Verder zal de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming in de zomer van 2021 een advies uitbrengen over het scenario. Het volgende kabinet zal besluiten over het scenario.

(bronnen: Brief van de minister voor Rechtsbescherming en de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van 30 maart 2021, *Kamerstukken II*, 31 839, nr. 771; *Toekomst kind- en gezinsbescherming*, bijlage Brief van de minister voor Rechtsbescherming en de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van 30 maart 2021, *Kamerstukken II*, 31 839, nr. 771).

3. **Onvoldoende rechtsbescherming bij het perspectiefbesluit**

Wanneer een kind uit huis is geplaatst met een maatregel van ondertoezichtstelling, buigt een Gecertificeerde Instelling (hierna: GI) zich over de vraag of het perspectief van het kind bij zijn/haar ouders of elders ligt. Dit besluit dat de GI maakt, wordt het 'perspectiefbesluit' genoemd. Een perspectiefbesluit kan ingrijpende gevolgen hebben wanneer de GI besluit dat het perspectief niet meer bij de ouders ligt. De GI zal dan in beginsel aan de Raad voor de Kinderbescherming verzoeken een onderzoek te starten naar gezagsbeëindiging. De hulpverlening aan de ouders zal zich dan gaan richten op de rol als ouder op afstand en de hulpverlening aan het kind wordt gericht op een toekomst in het pleeggezin. Het stimuleren van regelmatig contact tussen ouders en kind is dan geen prioriteit meer. Er is echter voor ouders geen mogelijkheid om tegen dit genomen perspectiefbesluit een rechtsmiddel in te stellen, terwijl het soms nog lang kan duren voordat een verzoek tot gezagsbeëindiging op zitting wordt behandeld door de rechtbank. Kinderrechters hebben hun zorgen geuit over de rechtspositie van ouders en kinderen ten aanzien van dit perspectiefbesluit. Daarom heeft de RSJ in december 2020 een advies uitgebracht.

Met betrekking tot de rechtspositie van ouders en kind signaleert de RSJ een aantal knelpunten. De RSJ acht het ontbreken van een rechtsmiddel tegen het perspectiefbesluit onwenselijk. Het kan wel maanden duren voordat het perspectiefbesluit op een zitting bij de kinderrechtter wordt besproken en intussen is de hulpverlening ingrijpend gewijzigd op grond van dat besluit. De hulp is dan namelijk niet meer gericht op thuisplaatsing. Dat heeft gevolgen voor de beslissing over de aanvaarbare termijn die de kinderrechtter nog moet maken. Het perspectiefbesluit loopt als het ware vooruit op de beslissing van de kinderrechtter. Ook merkt de RSJ op dat ouders en kind onvoldoende betrokken en gehoord worden voor het nemen van het perspectiefbesluit.

De RSJ doet verschillende aanbevelingen. Zo zou het perspectiefbesluit een formele status moeten krijgen met een rechtspositieregeling voor ouders en kind. Er moet wettelijk vastgelegd worden dat het perspectiefbesluit binnen drie maanden ter toetsing wordt voorgelegd aan de kinderrechtter. Het perspectiefbesluit moet door de GI worden gemotiveerd en voorzien van een zorgvuldige belangenafweging. Bij het maken van het besluit moeten ouders en kind het recht krijgen om gehoord te worden.

Minister voor Rechtsbescherming Dekker heeft gereageerd op het advies van de RSJ. De minister ziet geen meerwaarde in een aparte toets door de kinderrechtter van het perspectiefbesluit. Ook ziet hij geen meerwaarde in het realiseren van een zelfstandige rechtspositieregeling voor het perspectiefbesluit voor ouders en kind. Zowel de rechterlijke toetsing als de rechtspositieregeling zit besloten in de toetsing van de gezagsbeëindigende maatregel. De minister onderschrijft wel dat het proces in aanloop naar een gezagsbeëindigende maatregel in de praktijk beter moet. Het is ongewenst dat het soms wel een jaar kan duren voordat een rechtter zich over de gezagsbeëindiging en daarmee ook over het perspectiefbesluit uitsprekt. De minister stelt voorts dat het belangrijk is dat ouders en kinderen in alle gevallen voldoende worden betrokken bij het perspectiefbesluit en dat dit besluit zorgvuldig wordt gemotiveerd.

(bron: Raad voor de Strafrechtstoepassing van Jeugdbescherming, *Het perspectiefbesluit in de jeugdbescherming*, Den Haag: december 2020; Brief van de minister voor Rechtsbescherming van 25 maart 2021, 3217632).

4. **Geen toestemming ouders nodig voor vakantie met pleegouders**

Op 16 oktober 2020 heeft de rechtbank Den Haag prejudiciële vragen gesteld aan de Hoge Raad over de beslissingsbevoegdheid over een vakantie van pleegouders met een uit huis geplaatst kind. In de voorliggende

zaak is sprake van een minderjarige die onder toezicht is gesteld en uit huis is geplaatst en verblijft bij een pleeggezin. Bij het beantwoorden van de vragen neemt de Hoge Raad het belang van het kind op grond van artikel 3 eerste lid IVRK als uitgangspunt.

Wanneer een kind onder toezicht wordt gesteld, behouden de ouders het gezag, ook na een uithuisplaatsing in een pleeggezin. De pleegouders verzorgen een kind als behorende tot hun gezin. De pleegouders hebben zeggenschap over de dagelijkse gang van zaken, maar belangrijke beslissingen moeten door de ouders worden genomen.

De Hoge Raad oordeelt dat het nemen van beslissingen over uitstapjes en vakanties valt onder de taken van pleegouders. De ouders met gezag behoeven hiervoor geen toestemming te geven. Wel moet de GI kunnen ingrijpen als een vakantie gevolgen zou hebben voor een omgangsregeling tussen de minderjarige en de ouders. Daarom stelt de Hoge Raad dat de pleegouders een voorgenomen uitstapje of vakantie binnen of buiten Nederland moeten melden aan de GI als de omgangsregeling daardoor zou worden geraakt. De GI kan toestemming verlenen of weigeren met als uitgangspunt het belang van de minderjarige. Indien uitstapjes of vakanties de omgangsregeling niet raken, hoeven de pleegouders dit niet te melden, tenzij de GI de pleegouders heeft laten weten dat ook daarvoor toestemming vooraf moet worden verkregen.

De Hoge Raad oordeelt hiermee contrair aan A-G Lückers. Zij maakt een onderscheid tussen een weekend of vakantie in Nederland en een vakantie in het buitenland. Ze stelt dat een weekend of vakantie in Nederland binnen de zeggenschap van de pleegouders over de dagelijkse gang van zaken valt. Voor een vakantie in het buitenland zouden de pleegouders wel toestemming moeten vragen aan de GI, aldus de A-G.

(bronnen: Hoge Raad 21 mei 2021, ECLI:NL:HR:2021:748; Parket bij de Hoge Raad 22 januari 2021, ECLI:NL:PHR:2021:748).

5. ***Aansprakelijkheid van ouders voor crimineel gedrag van hun kinderen***

Sinds eind 2019 hebben steekincidenten waarbij jongeren betrokken zijn veel maatschappelijke, bestuurlijke en politieke aandacht gekregen. Een falende opvoeding is een risicofactor voor jeugdcriminaliteit en een goede opvoeding is een beschermende factor. Het is de vraag of er voor ouders die onwillig zijn mee te werken aan vrijwillige hulpverlening wel voldoende instrumenten zijn hen te dwingen hun verantwoordelijkheid te nemen. Daarom is naar aanleiding hiervan in het actieplan Wapens en Jongeren uit november 2020 aangekondigd om de mogelijkheden te verkennen om ouders aan te spreken op het strafbare gedrag van hun kind. Daarbij zou in het bijzonder gekeken worden naar de Britse aanpak van interventies gericht op de ouders. Deze verkenning is in januari 2021 verschenen.

Uit de verkenning blijkt dat er in Nederland verschillende manieren zijn waarop ouders aangesproken kunnen worden op hun opvoedingsverantwoordelijkheid. Zo zijn er in het privaatrecht de kinderbeschermingsmaatregelen en bestaat er een risicoaansprakelijkheid voor ouders. Nieuw in het bestuursrecht is de last onder dwangsom van € 2.500,- om te voorkomen dat een kind voor de tweede maal met een wapen op zak aangetroffen wordt. In het strafrecht is het slechts mogelijk om ouders aansprakelijk te stellen indien er sprake is van deelneming, medeplichtigheid of een schending van de zorgplicht. Er bestaat geen strafrechtelijke aansprakelijkheid van ouders voor delicten die hun kind heeft gepleegd. Dergelijke strafbaarstelling zou strijdig zijn met de individuele aansprakelijkheid voor gepleegde strafbare feiten. Ook kan dergelijke strafbaarstelling leiden tot het criminaliseren van ouders in de opvoeding en ongewenste spanningen tussen ouder en kind.

In Groot-Brittannië bestaan met Nederland vergelijkbare instrumenten van civiele risicoaansprakelijkheid. Daarnaast bestaat de mogelijkheid om een vrijwillige

overeenkomst te sluiten tussen een *youth offending team* en de ouders. Deze zogenaamde *Parenting Contracts* lijken volgens schaars evaluatieonderzoek bij te dragen aan het verminderen van recidive van het kind. Een vergelijkbaar instrument bestaat niet in Nederland. Ook kunnen rechters in Groot-Brittannië aan ouders een *parenting order* opleggen waarmee ouders worden gedwongen zich aan bepaalde voorwaarden te houden om te voorkomen dat hun kind opnieuw grensoverschrijdend gedrag vertoont. Wanneer ouders weigeren mee te werken, kunnen zij zelf strafrechtelijk worden vervolgd. De *Parenting Order* wordt maar weinig opgelegd, omdat deze vaak niet effectief is om ouders te ondersteunen. Daarbij speelt een rol dat ouders die deze sanctie opgelegd krijgen het gevoel hebben weggezet te worden als slechte ouder. Toch blijkt uit schaars onderzoek dat de vermindering in recidive vergelijkbaar is met de *parenting contracts*. In Groot-Brittannië kunnen aan ouders van kinderen jonger dan 16 jaar die zijn veroordeeld voor het plegen van een delict ook *Binding over Parents* worden opgelegd. Dit is een strafrechtelijke belofte van de ouders om goed voor hun kind te zorgen en hem of haar in controle te houden. Hierbij is de instemming van ouders vereist. Indien zij de belofte weigeren of deze naderhand niet nakomen, krijgen zij een boete opgelegd.

De onderzoekers concluderen dat ondersteuning in een vrijwillig kader de voorkeur heeft boven bestraffen en dwingen. Voor een kleine groep die onwillig tegenover hulpverlening staat, zijn drang en dwang wel geboden. De Britse aanpak biedt een aantal aanknopingspunten om enkele ervaren lacunes in ons juridisch instrumentarium op te vullen. De onderzoekers komen tot vier adviezen. Ten eerste is een betere opvoedingsondersteuning in het vrijwillig kader nodig, zoals de *parenting contracts*. Ten tweede wordt geadviseerd om de last onder dwangsom in gemeenten meer toe te passen. Ten derde wordt geadviseerd om de civiele aansprakelijkheid

van ouders te verruimen en de risicoaansprakelijkheid die nu voor kinderen tot 14 jaar geldt, uit te breiden naar kinderen van 14 en 15 jaar (schuldaansprakelijkheid). Ten vierde adviseren de onderzoekers meer dwingende vormen van ouderbetrokkenheid in te voeren, zoals de *parenting order*. Daarbij kunnen aan ouders dwingend voorwaarden worden opgelegd om tot gedragsverandering van de jongere te komen.

Minister voor Rechtsbescherming Dekker reageert in zijn brief aan de Tweede Kamer op deze verkenning dat hij gaat inzetten op de aanbevelingen van de onderzoekers. Het vrijwillige kader heeft volgens hem de voorkeur, maar onwillige ouders dienen met meer drang en dwang bewogen te worden om hun verantwoordelijkheid te nemen. Dit zou in Nederland kunnen worden vormgegeven via het stellen van bijzondere voorwaarden bij een voorwaardelijke veroordeling van het kind. Ouders zouden zo medeverantwoordelijk kunnen worden gemaakt voor de naleving van de opgelegde bijzondere voorwaarden. Verder vindt de minister dat ouders vaker civielrechtelijk aangesproken zouden moeten worden op misdragingen van hun kind; de civiele aansprakelijkheid zou moeten worden verruimd. De risicoaansprakelijkheid zou uitgebreid kunnen worden naar kinderen van 14 en 15 jaar en de schuldaansprakelijkheid zou uitgebreid kunnen worden naar kinderen van 16 en 17 jaar. De minister geeft aan vooralsnog enkel aan de slag te gaan met het voorbereiden van de maatregelen; een volgend kabinet kan door middel van een wetwijziging definitief besluiten over deze voornemens.

(bronnen: Brief van de minister voor Rechtsbescherming van 10 mei 2021, *Kamerstukken II 2020-2021*, 28 741, nr. 79; Ministerie van Justitie van Veiligheid, *Jeugdcriminaliteit en opvoeding. Een verkenning van nieuwe juridische grenzen om nalatige ouders aan te spreken op hun pedagogische verantwoordelijkheden*, januari 2021, bijlage bij *Kamerstukken II 2020-2021*, 28 741, nr. 79).

6. *Klachtenprocedures jeugdbescherming schieten tekort*

Uit onderzoek naar de informele en formele klachtenprocedures en de uitvoering hiervan in de jeugdbeschermingsketen blijkt dat de klachtenprocedures in de jeugdbescherming tekort schieten. De formele klachtenprocedure betreft de uitvoering van het klachtrecht zoals beschreven in de wet. De informele klachtenprocedure betreft de behandeling van alle uitingen van onvrede die door de instantie intern worden behandeld. In het onderzoek zijn de ervaringen van jeugdigen, volwassen cliënten en professionals met klachtbehandeling nagegaan. Ook zijn klachtcommissies, medewerkers van de Nationale ombudsman en de Kinderombudsman bevestigd en onderzoeksrapporten bestudeerd.

De onderzoekers concluderen dat er bij professionals en instanties te weinig aandacht is voor het klachtrecht en het belang hiervan. Bij professionals overheersen negatieve gevoelens nu de procedures veel tijd in beslag nemen en een klacht ook veel impact kan hebben op de professional. In de procedures is er te weinig aandacht voor jongeren en kinderen. De onderzoekers constateren dat jeugdige cliënten minder klachten indienen. Jeugdigen ervaren een opeenstapeling van drempels in de klachtenprocedures die leiden tot een gevoel van machteloosheid en de herhaalde bevestiging dat men niet ontvankelijk is voor wat zij te zeggen hebben. De jeugdige is geholpen door regelmatig contact met de professional en het vertrouwen dat de professional hem/haar serieus neemt en dat hij/zij ondersteuning kan krijgen bij het uiten van een klacht. Specifiek voor jeugdigen is ook van belang dat de klachtbehandeling plaatsvindt op een kindvriendelijke en neutrale locatie.

Ten aanzien van jeugdige cliënten wordt het belang van regelmatig contact om de drempel om onvrede te bespreken te verlagen, benadrukt. Daarnaast wordt geadviseerd dat jeugdigen herhaaldelijk over klachtenprocedures moeten worden geïnformeerd.

Jeugdigen moeten ook worden gewezen op de mogelijkheid van ondersteuning door een onafhankelijke vertrouwenspersoon en de mogelijkheid van het meenemen van een persoon naar een gesprek of klachtzitting. Geadviseerd wordt om zoveel mogelijk aan te sluiten bij de behoefte van de jeugdige. Ook raden de onderzoekers aan om bij klachten van (pleeg)ouders altijd rekening te houden met het belang van het kind en het kind in de beslissing te betrekken indien hij/zij dat wenst. Verder is het essentieel om meer te investeren in de informele klachtenprocedure, omdat daar kan worden gedeëscaleerd door actief en vroegtijdig onvrede aan te pakken.

(bron: J. Hellinga & C. Rueb, *Help, een klacht! Praktijkonderzoek naar een betere klachtbehandeling voor cliënten en professionals in de jeugdbeschermingsketen*, Amsterdam: AKJ mei 2021).

7. *Ernstige misstanden in interlandelijke adoptie*

In februari 2021 verscheen het rapport van de Commissie Joustra over interlandelijke adoptie. De commissie heeft onderzoek gedaan naar de betrokkenheid van de Nederlandse overheid en bemiddelende partijen bij mogelijke misstanden bij interlandelijke adoptie. De kernjaren waarop het onderzoek zich richt zijn 1967 tot 1998. In het bijzonder zijn de adopties uit vijf landen onderzocht: Bangladesh, Brazilië, Colombia, Indonesië en Sri Lanka. Over deze landen ontving het minister van Justitie en Veiligheid signalen van geadopteerden over mogelijke adoptiemisstanden. Deze signalen waren de aanleiding voor het onderzoek.

Het algemene beeld dat uit dit onderzoek naar voren is gekomen, is dat in de onderzochte periode sprake was van ernstige misstanden en dat de overheid en de bemiddelaars daar niet effectief tegen hebben opgetreden. Zij hebben de belangen van adoptieouders laten prevaleren en zijn tekortgeschoten in het behartigen van de belangen van geadopteerde en adoptieouders. De onderzoekers concluderen dat ernstige

misstanden voorkwamen bij interlandelijke adoptie in de vijf onderzochte landen, ook voor 1967, na 1998 en in andere landen. Misstanden zijn bijvoorbeeld corruptie, vervalsing van documenten, afstand van kinderen tegen betaling, dwang of morele druk, kinderhandel, -diefstal en kidnapping, *baby farming* en het misbruik maken van armoede of andere sociale en culturele omstandigheden bij geboortemoeders zoals oorlog, rampen en sociale taboes. Uit het onderzoek blijkt dat de Nederlandse overheid vanaf de late jaren zestig op de hoogte was van adoptiemisstanden. De overheid heeft daarbij verzuimd haar verantwoordelijkheden en verplichtingen na te komen en nagelaten in te grijpen wanneer daar aanleiding toe bestond. Ook de Nederlandse bemiddelende partijen waren van de misstanden op de hoogte en in bepaalde mate betrokken. De onderzoekers concluderen dat de Nederlandse overheid niet effectief heeft opgetreden tegen de adoptiemisstanden waar ze wel maatregelen hadden kunnen nemen. Met wet- en regelgeving hadden misstanden aangepakt kunnen worden, maar de overheid heeft dat nagelaten. De onderzoekers stellen dat de maatschappelijke en politieke beeldvorming cruciaal is geweest in de totstandkoming en instandhouding van de misstanden. Interlandelijke adoptie werd te lang gezien als een lovenswaardige manier om kinderen in nood te redden. De kinderen zouden per definitie beter af zijn in de rijke westerse wereld. Door de opvatting van 'goeddoen' is niet tijdig opgetreden tegen deze misstanden. De gevolgen van adoptiemisstanden voor de betrokkenen zijn ingrijpend. Veel geadopteerden zijn niet in staat hun identiteit en afkomst te achterhalen wat voor veel boosheid, pijn en verdriet zorgt. Adoptieouders kampen met gevoelens van schuld wegens de misstanden en de geboortemoeders ervaren gevoelens van verlies, verdriet en isolatie door het gemis van hun kind. De commissie doet een drietal aanbevelingen. Allereerst is het noodzakelijk dat de overheid erkent te kort te zijn geschoten

in het tegengaan van adoptiemisstanden. Daarnaast stelt de commissie dat het huidige systeem van interlandelijke adoptie moet worden opgeschort. Het is niet duidelijk of er een systeem denkbaar is waarin adoptiemisstanden niet voorkomen. De commissie adviseert ook een onafhankelijk landelijk expertisecentrum in te stellen waar geadopteerden ondersteuning kunnen krijgen bij vragen over hun afkomst en (na) zorg geboden wordt. Deze aanbevelingen dienen zonder vertraging te worden opgepakt, aangezien veel geboorteparenten al op leeftijd zijn.

Minister voor Rechtsbescherming Dekker heeft gereageerd op het rapport. Hij biedt namens de Nederlandse overheid excuses aan jegens de geadopteerden. Ook zet hij in op het ondersteunen van geadopteerden in de zoektocht naar hun afkomst. Daarbij kunnen geadopteerden terecht bij het expertisecentrum. Om de rechtspositie van geadopteerden te verbeteren, bepaalt de minister dat door de overheid wordt afgezien van een beroep op verjaring indien geadopteerden een procedure starten tegen de Staat. Hij stelt dat een fundamentele herbezinning van interlandelijke adoptie nodig is. Hij heeft per direct (vanaf februari 2021) de interlandelijke adoptieprocedure opgeschort. In juni 2021 is door de commissie voor Justitie en Veiligheid overleg gevoerd over interlandelijke adoptie en de opschorting daarvan. Ondanks dat een aantal commissieleden aandrongen op het leveren van maatwerk wat betreft interlandelijke adoptie, blijft de minister bij het besluit om vooralsnog alle interlandelijke adopties op te schorten. Op dit moment kan de minister niet garanderen dat kinderen voldoende kunnen worden beschermd tegen adoptiemisstanden. De minister heeft toegezegd het adoptiestelsel en de mogelijkheden voor interlandelijke adoptie zonder risico's op misstanden te gaan verkennen.

(bronnen: Brief van de minister voor Rechtsbescherming van 8 februari 2021, *Kamerstukken II 2020-2021*, 31265, nr. 79; Commissie onderzoek interlandelijke adoptie,

Commissie onderzoek interlandelijke adoptie, februari 2021; conceptverslag van een commissiedebat van de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid, 9 juni 2021).

8. **Kinderrechtenrapportage van het Kinderrechtencollectief**

Op 30 april 2021 heeft het Kinderrechtencollectief de vijfde ngo-rapportage aangeboden aan het VN-Kinderrechtencomité. Staten dienen elke vijf jaar verantwoording af te leggen aan het Kinderrechtencomité over de stand van de kinderrechten in het land. Ngo's krijgen de kans om op de staatsrapportage te reageren met hun eigen rapportage. In Nederland reageert het Kinderrechtencollectief op de staatsrapportage. Naar aanleiding van de staatsrapportage en de reacties van ngo's gaat het Comité in gesprek met Nederland en worden conclusies en aanbevelingen geformuleerd. Deze zullen naar verwachting verschijnen in oktober 2021.

In de rapportage van het Kinderrechtencollectief komen een aantal knelpunten naar voren wat betreft kinderrechten in Nederland. Aanhoudende knelpunten omvatten het lange wachten op jeugdhulp, passend onderwijs en het besluit of zij in Nederland mogen blijven. De decentralisatie van de jeugdzorg in 2015 heeft de toegang tot zorg verslechterd. De marktwerking die decentralisatie met zich meebrengt, zorgt voor personeelstekort in de zorg en kapitaalvernietiging van kennis. Bovendien wordt in de jeugdzorg te weinig geïnvesteerd in preventief beleid en het voorkomen van problematiek.

De coronacrisis heeft deze knelpunten onder een vergrootglas gelegd. Het aantal Veilig Thuis-meldingen is gestegen tijdens de eerste *lockdown*. Naar verwachting zal ook het aantal kinderen dat in armoede leeft stijgen. De schoolsluiting heeft veel impact gehad op kinderen en toont het belang van school voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. Tijdens de coronacrisis is ook een toename te zien in mentale problemen onder jongeren.

Het kinderrechtencollectief stelt dat de rechten van kinderen in veel gevallen niet voorop staan en hun belangen niet voldoende in overweging worden genomen. Zo komt klimaatverandering niet aan bod in de staatsrapportage, terwijl kinderen aangeven erg bezorgd te zijn over dit onderwerp.

(bron: Kinderrechtencollectief, *Kinderrechten in Nederland. 2015-2020 Vijfde NGO-rapportage van het Kinderrechtencollectief aan het VN-Kinderrechtencomité*, Leiden: mei 2021).

9. **Extra geld naar jeugdzorg**

Staatssecretaris Blokhuis van Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft de Tweede Kamer gemeld dat er in 2021 613 miljoen euro en in 2022 1,314 miljard euro extra beschikbaar wordt gesteld aan gemeenten voor de tekorten in de jeugdzorg. Dit besluit is genomen naar aanleiding van de uitspraak van de Commissie van Wijzen. De commissie is ingesteld om te onderzoeken of, en zo ja in welke mate, gemeenten structureel extra geld nodig hebben voor de jeugdzorg. De commissie heeft in mei 2021 geoordeeld dat het Rijk het tekort op de uitgaven van gemeentes voor de jeugdzorg dient te compenseren. De staatssecretaris stelt dat een nieuw kabinet zal moeten besluiten over structureel budget voor de jeugdzorg. Het oordeel van de commissie is volgens Blokhuis zwaarwegend en dient als inbreng voor de kabinetsformatie.

De commissie stelt dat er naast geld meer nodig is om de problemen in de jeugdzorg aan te pakken. De commissie komt met aanbevelingen om het systeem duurzaam te verbeteren, zowel in financieel opzicht als wat betreft de kwaliteit. Zo adviseert de commissie om de diversiteit aan ervaringen van gemeenten beter te benutten en van elkaar te leren. Ook zou de landelijke inkoop van specialistische jeugdzorg moeten worden uitgebreid. De Sociaal-Economische Raad heeft in mei 2021 geoordeeld dat het Rijk met gemeenten moet afspreken om meer in te zetten op kwaliteit van de

jeugdzorg. Er wordt bijvoorbeeld geadviseerd om te zorgen voor continuïteit van zorg en een soepele overgang naar volwassenenzorg. Ook zou moeten worden ingezet op preventie en integraal werken en versterking van de expertise in lokale teams. (bronnen: brief van de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van 22 april 2021, 2349203-1007374-J; brief van de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van 3 juni 2021, *Kamerstukken II 2020-2021*, 31839, nr. 779; *Jeugdzorg: een onderwerp vaar aanhoudende zorg*, Den Haag: mei 2021, bijlage bij brief van de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van 28 mei 2021, 2368914-1009855-J; Sociaal-Economische Raad, *Jeugdzorg: van systemen naar mensen. Tien aanbevelingen voor de korte termijn*, Den Haag: mei 2021).

M.R. Bruning

b. Sociaal-wetenschappelijk aspect

De online jeugddelinquent

1. *Introductie*

De afgelopen decennia is het leven in Westerse samenlevingen in toenemende mate gedigitaliseerd. Op alle terreinen wordt steeds meer gebruik gemaakt van informatie- en communicatietechnologie (ICT). Van alle leeftijdsgroepen spenderen jongeren online de meeste tijd en door de Covid-19 pandemie is het gebruik van online communicatiemiddelen alleen maar verder toegenomen. Met andere woorden, het leven speelt zich in steeds grotere mate online af, of misschien is het beter om te zeggen dat het offline leven steeds meer vervlochten raakt met het online leven. Deze ontwikkelingen hebben veel nieuwe positieve mogelijkheden met zich gebracht, maar daarnaast ook enkele negatieve, zoals nieuwe mogelijkheden om delicten te plegen. De term 'online delinquentie' (ook wel cybercrime, internetcriminaliteit, digitale crimi-

naliteit of e-crime genoemd) verwijst naar vormen van criminaliteit die worden gepleegd met tussenkomst van een elektronisch medium. In deze zin verschilt het van 'traditionele' oftewel offline delinquentie en het is daardoor ook moeilijker om de dader te traceren en te identificeren. Bij de definiëring van online delinquentie wordt vaak ook verwezen naar de twee geformuleerde subtypen, namelijk 'gedigitaliseerde criminaliteit' (of: cybercrime in ruime zin, type I delicten, cyber-enabled criminaliteit, computercriminaliteit) en 'cybercriminaliteit' (of: cybercrime in enge zin, type II delicten, cyber-dependent criminaliteit). Het eerste subtype verwijst naar het plegen van eerdere traditionele vormen van criminaliteit, maar nu met behulp van ICT (zoals oplichting via het internet, online bedreiging, cyberstalking). Het tweede subtype verwijst naar het plegen van delicten die niet zonder het gebruik van ICT gepleegd hadden kunnen worden (zoals het versturen van virussen, DDos-aanvallen, hacken). Bij het tweede subtype gaat het dus om het plegen van misdaden die pas sinds de komst van ICT ontstaan zijn.

2. *Wat zeggen de cijfers over online delinquent gedrag van jongeren?*

Het internetgebruik onder jongeren is de afgelopen decennia sterk is toegenomen en bijna alle jongeren en jongvolwassenen hebben tegenwoordig toegang tot het internet via een smartphone, laptop en/of spelcomputer, en maken er dagelijks gebruik van (CBS, 2019). Daarnaast is uit politiecijfers over 2018 en 2019 gebleken dat er ook sprake was van een toename van online delinquentie en dat vooral bij fraude via internet het aantal verdachten onder de 18 jaar flink was toegenomen (Jaarverantwoording, 2019; van 12% in 2018 naar 29% in 2019). Het WODC concludeerde zeer recent nog dat er in het algemeen sprake is van een toename van het aantal Nederlandse jongeren dat wegens een cyberdelict (zoals inbreken op online accounts, phishing, verspreiden van malware, oplichting en cyberpesten) is veroordeeld (Van der

Laan, Beerthuizen, & Boot, 2021). Het aantal veroordeelde jeugdige daders van een cyberdelict steeg van 31 in 2015 naar 58 in 2019. Daarnaast is er in de periode 2010 tot 2020 sprake geweest van een verdubbeling van het aantal zaken van jeugdige daders van cybercriminaliteit dat voor de Meervoudige Kamer verscheen, wellicht omdat de cyberzaken complexer zijn geworden. Deze ontwikkelingen hebben de vraag opgeroepen of we hierbij te maken hebben met een geheel nieuw type jeugddelinquentie pleger (met andere kenmerken en achtergronden) of dat er slechts sprake is van een uitbreiding van het werkterrein van de 'traditionele' jeugddelinquent? Wanneer zou blijken dat het inderdaad om een geheel nieuw type jeugddelinquentie pleger gaat dan zal er ook behoefte zijn aan andere reacties op het gedrag en aan andere maatregelen ter preventie van het online delinquent gedrag van jeugdigen.

3. *Studies over jeugdige plegers van online delinquent gedrag*

In 2012 publiceerden Kerstens en Stol over een eerste omvangrijk onderzoek gericht op jeugd en cyberpesten, online financieel economische criminaliteit en online seksuele activiteiten. In 2015 volgde het proefschrift van Kerstens (2015). Deze onderzoeken waren gericht op de risico's op online slachtofferschap bij jongeren tussen de 10 en 18 jaar. Deze risico's bleken substantieel, maar het bleek ook dat er sprake was van een kleine groep kwetsbare jongeren die online zowel slachtoffer als pleger werden. Er werd geconcludeerd dat er een aanzienlijke overlap bestond tussen online slachtofferschap (vaak van meerdere deviante gedragingen) en online plegerschap. Ook beschreef Kerstens dat het mannelijke geslacht, online disinhibitie (het online minder geremd voelen) en een gebrekkige zelfcontrole de belangrijkste verklarende factoren waren voor cybercrime slachtoffer- en daderschap.

In diezelfde periode publiceerden Zebel, De Vries, Giebels, Kuttschreuter en Stol (2014)

een rapport over hun onderzoek waarin ze zelfrapportagegegevens van jongeren over diverse online delinquent gedragingen, variërend van het versturen van een sms, e-mail of social media/chatbericht bedoeld om iemand bang te maken (online bedreiging), tot het platleggen van een website of e-mailbox door enorme hoeveelheden informatie te sturen hadden geanalyseerd. Zebel en collega's concludeerden destijds dat de betrokkenheid van jongeren bij dit type delicten nog gering was, maar verwachtten al wel dat er een toename zou komen in het aantal jongeren dat vanuit financiële en statusverhogende motieven cybercrimes in enge zin (zoals hacking) zouden gaan plegen. De jongeren die al wel online delictplegingen gerapporteerd hadden, bleken nog niet veel te verschillen van 'traditionele' jeugdige delinquenten, met uitzondering van één aspect: online disinhibitie. Om precies te zijn, de jongeren die zich online ongeremder voelden, en gemakkelijker persoonlijke informatie durfden vrij te geven op internet rapporteerden ook vaker daders te zijn van online fraude, virtuele diefstal, cyberpesten en het maken en verspreiden van seksueel beeldmateriaal.

Op basis van door politie of justitie geregistreerde informatie was in die tijd ook nog nauwelijks zicht op het aandeel bij online delinquentie betrokken jeugdigen (slechts 0.01% van alle 12- tot en met 22-jarigen was vervolgd voor cybercrime), zo lieten Van der Laan en Goudriaan (2016) zien. Later gepubliceerde zelfrapportage gegevens lieten wel hogere percentages zien. In 2017 becijferden Rokven, Weijters en Van der Laan bijvoorbeeld, op basis van de gegevens van de Monitor Zelfrapportage Jeugd uit 2005, 2010 en 2015 van jongeren van 12 tot en met 22 jaar dat 28.3% van de jongeren rapporteerde dat ze in de twaalf maanden voorafgaand aan de MZJ een online delict hadden gepleegd, variërend van het versturen van een sms, e-mail of social media/chatbericht bedoeld om iemand bang te maken (online bedreiging), tot het platleggen van een website of e-mailbox door

enorme hoeveelheden informatie te sturen. En er bleken nu wel meer verschillen tussen jongeren die in de offline wereld delicten rapporteerden en jongeren die online delicten rapporteerden: jonge online plegers (12-17 jarigen) rapporteerden bijvoorbeeld minder drugsgebruik en zij keurden offline delinquentie sterker af dan de traditionele offline plegers. De onderzoekers concludeerden dat het, vanwege de gevonden verschillen, maar de vraag was of bestaande interventies effectief waren in het voorkomen van online delicten en in het terugdringen van recidive.

Voortbordurend op die vraag onderzochten Oosterwijk en Fischer (2017) de destijds beschikbare interventies gericht op jonge online delictplegers en zij concludeerden dat er met name literatuur over preventieve interventies beschikbaar was, maar nauwelijks over plegergerichte interventies. Daarnaast bleek alleen enig bewijs voor de effectiviteit van preventieprogramma's gericht op potentiële plegers van online agressie, waarbij overigens wel verschillen tussen plegers van offline en online agressie werden gevonden. Dat wil zeggen, plegers van online agressiviteit waren minder agressief in het algemeen, vaker zelf slachtoffer geweest van agressiviteit (off-/online), en zij verschilden in sociale intelligentie, de mate van drugsgebruik, de mate van zelfcontrole en de online disinhibitie. Daarnaast beschreven Oosterwijk en Fischer (2017) op basis van de beschikbare literatuur over hacking-interventies dat het in contact blijven met de jonge hackers van belang was, en dat de peergroup een belangrijke beïnvloedingsfactor was. In het algemeen werd geconcludeerd dat het van groot belang was dat er meer studies zouden worden verricht naar de achtergronden en dynamiek van online delinquent gedrag onder jongeren.

Naast deze rapporten zijn er met betrekking tot de vraag naar de kenmerken van de jeugdigen die online delinquent gedrag vertonen verscheidene relevante thesis-onderzoeken verricht (Mulder, 2018; Oostland, 2017; Spikmans, 2017; Van der Vegt, 2017;

Van Ewijk, 2018; zie www.scriptiesonline.uba.uva.nl) onder leiding van Wissink en Stams (Wissink e.a., 2018; Wissink, 2018; Wissink & Stams, 2018). In 2017 werden onder andere gegevens van 1009 adolescenten (gemiddeld 14.5 jaar oud) verzameld op reguliere middelbare scholen over verschillende verklarende factoren en diverse online delinquent gedragingen (hacking, DDoS-aanvallen, virus verspreiding, sexting, online bedreiging en cyberstalking). Jongeren die online delinquent gedrag hadden gerapporteerd, bleken zich online in het algemeen risicovoller te gedragen (ze deelden bijvoorbeeld makkelijker gegevens van zichzelf e.d.), vonden dat hun ouders minder regels over wat ze online mochten doen hanteerden, voelden zich depressiever, en meer verslaafd aan het internet dan de overige jongeren (Wissink & Stams, 2018). Twee derde van alle jongeren gaf daarbij aan dat het (soms) waar of helemaal waar was dat ze van hun ouders online mochten doen wat ze wilden en ongeveer de helft van de jongeren gaf aan dat het vaak of (bijna) altijd voorkwam dat ze tijd online besteedden, terwijl ze eigenlijk liever waren gaan slapen. Andere thesis-onderzoeken op basis van dezelfde dataset (zie ook Mulder, 2018; Oostland, 2017; Spikmans, 2017; Van der Vegt, 2017; Van Ewijk, 2018) lieten zien dat de kennis van de jongeren over de strafbaarheid van online gedragingen nog uitermate beperkt was (Van der Ploeg, 2018) en dat zowel meisjes als jongens meer betrokkenheid van volwassenen (docenten en ouders) wensten bij het online gedrag van de jongeren (bijna driekwart gaf bijvoorbeeld aan dat er op school te weinig werd gedaan tegen cyberpesten (Van der Meij, 2017).

In aansluiting op deze thesisonderzoeken is onder leiding van Wissink en Stams in de jaren daarna een nieuwe dataset verzameld bij 723 jongeren op middelbare scholen (gemiddeld 15 jaar), waarbij tevens naar *offline* delictgedrag werd gevraagd, zodat een directe vergelijking gemaakt kon worden (zie tevens De Willigen, 2019; Hofman,

2019; Jaarsma, 2019; Markensteijn, 2019; Wassenaar, 2019). Online delinquent of deviant gedrag bleek inmiddels regelmatig voor te komen bij deze jonge reguliere schoolgaande groep. Bijna een op de vijf jongeren (19%) bleek bijvoorbeeld wel eens (of vaker) ingelogd te hebben op een computer, e-mail account of sociale netwerksite van iemand anders zonder dat diegene dat wist, en 7% bleek aan te geven wel eens (of vaker) seksueel beeldmateriaal van een andere minderjarige verspreid te hebben via internet of telefoon (sexting), ondanks alle waarschuwingen. Over de vraag naar de kenmerken van de jongeren die online delinquent gedrag rapporteerden, bleek dat er overeenkomsten waren met jongeren die offline delinquent gedrag rapporteerden. Dat wil zeggen, er werd gevonden dat jongeren die online delinquent gedrag vertoonden, zich offline ook delinquenter gedroegen. Veel 'traditionele' risicofactoren (dus: voor *offline* delinquent gedrag) bleken ook gerelateerd te zijn aan een hoger risico op *online* delinquent gedrag. Jongeren met veel delinquente vrienden (offline en/of online) rapporteerden zelf ook vaker online delinquent gedrag te plegen. Ook jongeren met een gebrek aan hechte vriendschapsrelaties (online en/of offline) bleken meer online delinquent gedrag te plegen, en dit verband is mogelijk nog sterker dan bij offline delinquent gedrag. Verder bleken jongeren met minder zelfcontrole een groter risico te hebben op zowel online als offline delinquent gedrag. En wanneer gekeken werd naar de ouderaspecten dan bleek vooral dat adolescenten die minder open waren tegenover hun ouders over wat hun doen en laten zowel meer offline als online delinquent gedrag pleegden. Over hun online bezigheden vertelden de meeste jongeren overigens nooit of slechts heel soms aan hun ouders. Opvallend was verder dat jongeren met narcistische trekken ook vaker zowel offline als online delinquent gedrag pleegden. Ten slotte bleek nog dat ook jongeren met een slechte binding met school en die daar een gebrek aan uitdaging

ervaarden zowel meer offline als online delinquent gedrag pleegden.

Het voorgaande duidt op enige overeenkomsten in de kenmerken van jongeren die offline en online delicten plegen. Toch lijkt het van belang om nog nader te kijken naar gegevens over delinquente en de niet-reguliere groepen jongeren. Ten behoeve van een advies voor een aanpassing van het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrecht (LIJ) voor jeugdige online delinquenten zijn bijvoorbeeld beschikbare dossiers van jeugdige online delictplegers van de Raad voor de Kinderbescherming geanalyseerd om te kijken naar de achtergrondkenmerken van deze specifieke groep online delictplegers (Wissink, Spanjaard, & Stams, 2020). De beschikbare dossiers bleken met name gevallen van hacking, DDos-aanvallen en sexting te betreffen, al moet daarbij worden opgemerkt dat het totaal aantal beschikbare 'cyberdossiers' nog wel vrij gering was ($N = 16$; op dit moment wordt ook onderzocht wat de reden is dat naar verhouding nog niet veel jeugd-cyberzaken lijken 'door te komen'). De resultaten van deze dossieranalyse lieten zien dat de plegers allemaal jongens waren, met een gemiddelde leeftijd van 15.5 (variërend van 13 tot bijna 18 jaar). Een overzicht van de beschermende en risicofactoren die het vaakst beschreven werden in de dossiers liet zien dat de groep jongens die de gedigitaliseerde en/of cyberdelicten pleegden (de online plegergroep) vaak werd gekenmerkt door eerdere politie-contacten, gescheiden ouders, eerder contact met zorginstanties (Jeugd GGZ/RvdK), en de aanwezigheid van een delinquente broer of andere delinquente medebewoner op het woonadres. Daarnaast duiden de resultaten van de kwalitatieve analyse van de 16 RvdK-cyberdossiers erop dat veel van de jongens die online delicten pleegden impulsief waren, vaak niet hadden stilgestaan bij de gevolgen van hun gedrag, en zich dikwijls hadden laten verleiden door vrienden of peers. Deze jongens bleken ook vaak veel te computeren, hadden regelmatig problemen op

school, een afwezige vader of vader op afstand, geen adequate vrijetijdsbesteding en ouders die weinig zicht leken te hebben op wat de jongere deed in de vrije tijd of hier weinig bij betrokken waren. De jongens vertoonden stresskenmerken, autistische trekken, wilden in de meeste gevallen geen aanvullende hulp, maar veel vertoonden wel offline fysiek agressief gedrag en/of gedragsproblemen (zie voor meer informatie Wissink, Spanjaard, & Stams, 2020). Deze kenmerken zijn vastgesteld met het 'traditionele' LIJ-instrumentarium waarbij (nog) geen vragen waren opgenomen specifiek gericht op deze groep. Alhoewel deze resultaten zijn gebaseerd op een kleinschalige steekproef, vertoonden zij diverse overeenkomsten met de bevindingen van Spoor-mans (2019), op basis van beschikbare informatie in 48 *politiedossiers* over minderjarige cybercrime plegers. Spoor-mans kreeg vanuit de (soms beperkte) informatie die beschikbaar was eveneens de indruk dat weinig regels en gebrekkig toezicht en online begeleiding door ouders belangrijke risicofactoren waren voor minderjarige daders van cybercrime. De onderzochte jongens bleken ook veel antisociale online contacten te hebben. Een subgroep van de cyberdaders vertoonde volgens Spoor-mans eveneens offline deviant gedrag. Spoor-mans vond verder ook dat een aanzienlijk deel gezinsleden had met een justitie- of detentieverleden. Verder vond Spoor-mans ook dat in veel van de politiedossiers diagnoses van Autisme Spectrum Stoornissen (ASS) en ADHD genoemd werden, en dat een aanzienlijk deel van de jongens niet goed bleek te functioneren in het dagelijks leven en een verstoord dag-nacht ritme had (veel computergebruik) waardoor ook schoolprestaties verslechterden. Ten slotte concludeerde Spoor-mans evenwel dat de jonge cyberdaders vaak een gebrekkig inzicht toonden in de (ernst van de) gevolgen van hun handelen, zowel voor de slachtoffers, als voor henzelf (gebrekkig probleem-inzicht). De overlap in resultaten versterkt het beeld dat vanuit de diverse studies

verkregen is over de beschikbare gegevens over de online jeugd-delinquenten.

Daarnaast is nog uit onderzoek gebleken dat er ook nog groepen jeugdigen worden ingezet ter ondersteuning van online delinquentie, bijvoorbeeld als geldezel (Wissink & Quint, 2021). Het literatuuronderzoek van Wissink en Quint (2021) heeft aangetoond dat het in geval van geldezels vooral gaat om jonge mannen woonachtig in mindere buurten van grotere steden. Deze geldezels laten zich veelal op online platforms of op straat, op school of in de sportclub verleiden door de belofte van 'snel geld'. Jongeren uit multiprobleem gezinnen, met beperkt ouderlijk toezicht, met psychische problemen, verslavingsproblematiek, financiële problemen en geen vaste verblijfplaats zijn uitgelezen 'easy targets' voor geldezel ronselaars. En alhoewel er ook geldezels zijn die heel bewust te werk gaan (vanuit een straatcultuur die koketteert met een luxe levensstijl), of die tenminste wel een 'niet-pluis' gevoel hebben gehad, is er ook duidelijk een groep die vrij naïef en zich onbewust van de gevolgen laat verleiden tot het plegen van de strafbare feiten (Wissink & Quint, 2021). Jongeren met een LVB zijn in dit verband extra kwetsbaar gezien de kenmerken die gepaard gaan met de beperking (o.a. beïnvloedbaarheid, gerichtheid op korte termijn doelen). Deze jongeren zijn daardoor overigens ook extra kwetsbaar gebleken voor slachtofferschap van online delinquent gedrag (Wissink & Kuipers, 2021).

Ten slotte zijn nog de bevindingen van een onderzoeksproject gericht op online gedrag bij kinderen en jongeren in het *speciaal* onderwijs relevant om te bespreken. In 2021 zijn 36 medewerkers op speciaal onderwijs scholen geïnterviewd over hun ervaringen met het online gedrag van hun leerlingen (Nikken, Büttner, & Wissink, 2021). Deze medewerkers vertelden over hun ervaringen met leerlingen die betrokken waren geraakt bij online agressiviteit en conflicten (gepaard met zeer ingrijpende bedreigingen en/of wapenbezit) en die conflicten werden

vervolgens ‘mee naar school werden genomen’. Dit soort incidenten hadden regelmatig geleid tot fysieke ruzies op school of incidenten op school met ouders die op school verhaal kwamen halen. Daarnaast noemde driekwart van de geïnterviewde schoolmedewerkers sexting als risico van het online gedrag van hun leerlingen. Een gebrek aan aandacht en toezicht vanuit de ouders of verzorgers zou een rol spelen bij het plegen van sexting volgens de schoolmedewerkers. Ook zouden de ‘vriendschappen’ van sexting plegers oppervlakkig zijn en een rol spelen in het gedrag waarbij (online) deviante peers met slechte intenties kwetsbare jongeren uitdaagden, chanterden of verleidden tot het plegen van het delinquente gedrag. De schoolmedewerkers gaven aan dat er behoefte was aan meer tijd en materiaal voor een versterking van de kennis over mediagebruik en aan tools over hoe om te gaan met deze problematiek. Dit zou belangrijk zijn om het beter bespreekbaar te kunnen maken en ouders sterker te betrekken bij het onderwerp. Verder bleek dat scholen onzeker waren over waar hun verantwoordelijkheid lag omtrent digitale media opvoeding en er leken ook verschillen te bestaan in hun ideeën hierover.

Inconsistentie tussen scholen ten aanzien van de thematiek bleek overigens ook uit een thesisonderzoek gericht op de ervaringen met online delinquent gedrag op reguliere middelbare scholen (Van der Veen, 2021). De resultaten van dit onderzoek gaven aan dat de deelnemende scholen cybercrime incidenten vaak intern probeerden op te lossen, en dat ze daarbij vaak probeerden het illegale gedrag van de leerling om te buigen naar positief legaal gedrag, door de jonge plegers extra uitdagingen te bieden op ICT gebied. De meeste scholen hadden hiervoor echter vaak niet de capaciteit noch de beschikbare kennis. De scholen besloten zelf op eigen inzicht in welke gevallen de politie wel en in welke gevallen de politie niet werd ingelicht, en verschilden ook in de aanpak hierbij. Ze hielden daarbij in meer of mindere mate rekening met het verleden

en toekomst van de betreffende leerling. Met andere woorden, scholen leken op de stoel van de rechter te gaan zitten (Van der Veen, 2021). Dit zou mogelijk kunnen verklaren waarom nog weinig zaken ‘door lijken te komen’ en waardoor de kennis over deze groep plegers beperkter is dan de kennis over de ‘traditionele’ jeugddelinquentie pleger.

4. Conclusie

Wat leren de hiervoor besproken onderzoeksbevindingen ons? De diverse bevindingen laten zien dat er zeker overeenkomsten zijn in de kenmerken van jeugdigen die online delicten plegen en jeugdigen die offline delicten plegen, zoals gezinsachtergronden, negatieve vrienden, slecht toezicht van ouders, impulsiviteit, zelfcontrole, gebrekkige uitdaging op school, overige problematiek. Daarbij moet worden opgemerkt dat bepaalde factoren mogelijk een sterkere rol spelen bij de verklaring van online delinquentie (bv. depressiviteit, gebrekkige vriendschapsrelaties), maar dat zal nader moeten worden onderzocht. Daarnaast blijken er ook geheel ‘nieuwe’ risicofactoren te spelen, die niet gelden bij offline delinquentie, zoals online disinhibitie en internet/computerverslaving. En, zoals eveneens het geval is bij traditionele jeugddelinquentie, er moet gezegd worden dat we eigenlijk niet kunnen spreken van ‘de online jeugddelinquent’. Er zijn tenslotte zeer diverse vormen online delicten (denk alleen al aan hacking en sexting) die ook een verschillende mate van technische vaardigheid vereisen en waarbij verscheidene typen jongeren in verschillende rollen betrokken zijn. Het lijkt wel van belang om bij de meer kwetsbare typen plegers oog te hebben voor overige ontwikkelings- of psychische problematiek, mogelijk slachtofferschap (chantage/druk) en gezinsachtergronden. De reacties vragen dan ook om een aanpak op maat, waarbij men zich wellicht vooral moet afvragen in hoeverre de jongere zich bewust was van de strafbaarheid van het gedrag, van de gevolgen voor

de slachtoffers en probleeminzicht/ schuld-bewustzijn toont. Dit zou mogelijk het onderscheid kunnen maken tussen de meer en minder moedwillige pleger, samenhangend met een hoger, respectievelijk lager recidiverisico. Vervolgonderzoek zal zich op deze punten moeten richten, en de resultaten daarvan zullen informatief zijn voor de preventie van en reactie op de specifieke subvormen van online delinquent gedrag, en de diverse rollen van de jonge plegers die daarbij betrokken zijn. Tot slot ligt er een uitdaging voor ouders, professionals en overheid om zich te blijven verdiepen in de ontwikkelingen die zich voordoen op dit terrein.

I.B. Wissink

Literatuur

- Centraal Bureau voor de Statistiek (2019). *Digitale Veiligheid en Criminaliteit 2018*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: CBS.
- De Willigen, E. (2019). *Offline en online wereld bij adolescenten: Deviantie en vrienden* (master thesis). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Hofman, J. (2019). *De rol van de binding met school in de verklaring van offline en online deviant gedrag van adolescenten in Nederland: Verschillen tussen stedelijke en plattelandsgebieden?* (master thesis). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Jaarsma, L.M. (2019). *Offline en online deviant gedrag van adolescenten: Een analyse van gezinskenmerken* (master thesis). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Jaarverantwoording, 2019: <https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/nieuws/2020/00-km/jaarverantwoording-politie-2019-incl-accountantsverklaring.pdf>.
- Kerstens, J. (2015). *Youth and cybersafety: Youth being at risk and being a risk on the internet* (dissertatie). Leeuwarden: Document Centre NHL Hogeschool/Open Universiteit.
- Kerstens, J., & Stol, W. (2012). *Jeugd en cybersafety. Online slachtoffer- en dadergedrag onder Nederlandse jongeren*. Uitgeverij: Boom Lemma.
- Markensteijn, N. (2019). *Het verband tussen narcisme en offline en online deviant gedrag: Is sekse een moderator?* (master thesis) Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Mulder, A. M. (2018). *Digitale puberteit: negeren of controleren?: het verband tussen ouderlijk toezicht en online risicogedrag bij adolescenten* (master thesis). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Nikken, P., Büttner, S., & Wissink, I. (2021). *Leerling & media in het Speciaal Onderwijs: Een verkennend onderzoek naar media-gebruik in het (V)SO*. Factsheet Hogeschool Windesheim en Universiteit van Amsterdam.
- Oostland, S.A. (2017). *De psychische gevolgen van slachtofferschap van cyberpesten onder jongeren* (master thesis). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Oosterwijk, K., & Fischer, T. F. C. (2017). *Interventies jeugdige daders cybercrime*. Den Haag: WODC.
- Rokven, J., Weijters, G., & Van der Laan, A. M. (2017). *Jeugddelinquentie in de virtuele wereld: een nieuw type daders of nieuwe mogelijkheden voor traditionele daders?* Den Haag: WODC.
- Spikmans, I. M. A. (2017). *Het verband tussen persoonlijkheid en slachtofferschap van cyberpesten bij jongeren in het middelbaar onderwijs* (master thesis). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Spoormans, Y. (2019). *Minderjarige daders van cybercrime: Een doelgroepanalyse (scriptie opleiding recherchekundige)*. Driebergen: Nationale Politie.
- Van der Laan, A.M., Beerthuisen, M.G.C.J., & Boot, N.C. (2021) *Monitor Jeugdcriminaliteit 2020: Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit in de eerste twee decennia van deze eeuw*. Den Haag: WODC.
- Van der Laan, A.M., & Goudriaan, H. (2016). *Monitor jeugdcriminaliteit: Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit 1997 tot 2015*. Den Haag: WODC.
- Van der Meij, J.I. (2017). *Cyberpesten: Mate van voorkomen en behoefte bij meisjes en*

- jongens anno 2017* (master thesis). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Van der Ploeg, D.A. (2018). *De kennis van jongeren (12-18 jaar) over de strafbaarheid van online deviant gedrag: samenhang met online risicogedrag* (master thesis). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Van der Veen, R. (2021). *De aanpak van cybercrime incidenten op middelbare scholen* (master thesis). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Van der Vegt, M. G. (2017). *Cyberpesten: niet enkel voor computernerds?!: Sekse, leeftijd en persoonlijkheidskenmerken in samenhang met cyberpesten plegerschap bij adolescenten* (master thesis). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Van Ewijk, N. (2018). *Explaining variables of adolescents' cyberstalking behavior: internet addiction, gender and educational level* (master thesis). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Wassenaar, T. (2019). *Sporten, de zelfcontrole en het online deviante gedrag van adolescenten: Een kwantitatief onderzoek naar de mediërende rol van zelfcontrole bij het verband tussen het lid zijn van een sportvereniging en het online deviante gedrag van adolescenten* (master thesis). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Wissink, I. B. (2018). *Jongeren en cybercrimes: Cyberpesten/stalking, online bedreiging, hacking, sexting*. Presentatie bij de expertgroep jeugd en cyber van het Ministerie van Justitie en Veiligheid (10 april 2018; Utrecht). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Wissink, I. B., & Kuipers, A. (2021). 'Dress you up in my love..' Online seksuele risicovervaringen bij jongeren met LVB in een Zeer Intensieve Behandelgroep (intramurale jeugdzorg). *LVB Onderzoek & Praktijk, April 2021*, 1-21.
- Wissink, I. B., Mulder, A. M., Oostland, S., Spikmans, I. M. A., Van der Meij, J. I., Van der Ploeg, D., Van der Vegt, M. G., Van Ewijk, N. (2018). *Online en offline deviant gedrag van jongeren*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam (factsheet).
- Wissink, I. B., & Quint, R. (2021). *'If it's too good to be true, it's too good to be true': Een verkenning van de literatuur over de kenmerken van jonge geldezels*. Stichting HALT. <https://www.halt.nl/storage/uploads/a044cd8a-8a3e-4479-be40-bd36164b7c2d/If-it%27s-too-good-to-be-true...pdf>.
- Wissink, I. B., Spanjaard, H., & Stams, G. J. J. M. (2020). *Advies aanpassing landelijk instrumentarium jeugdstrafrechtketen (LIJ) voor jeugdige online delinquenten*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Wissink, I. B., & Stams, G. J. J. M. (2018). *Adolescents' cybercriminal behaviours: Is there anything parents can do?* Paper gepresenteerd op de 6th conference of the European Association for Forensic Child and Adolescent Psychiatry, Psychology (EFCAP, Venetie, 21 juni 2019). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Zebel, S., Vries, P. de, Giebels, E., Kuttschreuter, M., & Stol, W (2014). *Jeugdige daders van cybercrime in Nederland: Een empirische verkenning*. Enschede: Universiteit Twente.